

Egy kommunista parancsnok a magyar határról ^[1]

Vági Lajos alezredes visszaemlékezése

„Élelmezés: még a legszükségesebb kalóriamennyiség is alig-alig van meg. Ezen úgy segítenek, hogy a falvakban a Földosztó Bizottságok juttatnak az őrsöknek néhány holdat, és kezdetét veszi a „határőr belterjes gazdálkodás”. Ez viszont a szolgálat rovására megy, mert az állomány egy része disznót őriz, vagy kukoricát kapál. Az őrsparancsnok ügyességén múlik, hogy tudja a vételezésnél cserére kapott egy vagy két mázsa sót élelmezésre váltani.

Bevezetés

Vági Lajos visszaemlékezése a II. világháború magyarországi befejezése utáni zavaros időszakról ad egyfajta, szubjektív képet a határőrség 1946. évi létrehozásáig. A memoár segíthet árnyalni a korról alkotott képet. Az irat nem tartalmaz keltezését, feltehetően a hatvanas évek elején keletkezett.

Vági, mint a nácizmus üldözöttje megjárta a Bergen-belseni haláltábor, tagja volt a partizánszövetségnek is, így érthető a szövegből kitűnő kommunista elkötelezettsége. A dokumentum megértéséhez nélkülözhetetlen néhány köztörténeti adalék ismerete. A fegyverszüneti szerződés 1945. január 20-ai moszkvai aláírását követően kerülhetett sor a magyar honvédség és ezen belül a határ őrzését ellátó alakulatok újjászervezésére. A határok őrzése az állam létét szimbolizálta. A nyitott határok veszélyeztették az ország politikai, gazdasági, közbiztonsági érdekeit.

A fegyverszüneti egyezményben Magyarország vállalta, hogy aktívan részt vesz a Németország elleni háborúban, és fegyveres erőt e célból a szövetséges (szovjet) főparancsnokság rendelkezésére bocsátja. Az egyezmény értelmében Magyarország kötelezte magát, hogy „Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia általa megszállt területéről” visszavonja a magyar csapatokat és hivatalnokokat „Magyarország 1937. december 31-én fennállott határai mögé”.

A határőrség megszervezését a Honvédelmi Minisztérium [popup title="1945. február 23-án kiadott rendelete szabályozta." format="Default click" activate="click" close text="A béketábor magyar hadserege. Szerk. EHRENBARGER RÓBERT. Bp., 2001. (Iratok az I. fejezethez, 5. dokumentum – Vörös János honvédelmi miniszter rendelete a határportyázó alakulatok felállításáról, szervezeti tagozódásáról.) – „A honvéd határőrség határszolgálatot ellátó járőreinek szakaszköteléke a „határőr”, alosztály köteléke a „határportyázó század”. Általában 1–1 határportyázó század hatáskörletét 1–1 v[ár]m[egye] képezi. 50 km-nél nagyobb határkiterjedés esetén 1 vm.-ben két határportyázó sz[áza]d p[arancsnok]s[á]g áll föl. A határ hosszúságától függ a határportyázó szd. határőrseinek száma. A határportyázó századok a területilletékes kieg[észít]ő pság útján vannak a megfelelő kerületi pk-nak alárendelve.”] Az intézkedés értelmében egy század működési területe egy vármegye határának hossza. Ha ez 50 km-nél nagyobb „határkiterjedés” volt, akkor két századot kellett szervezni. A századok felállítását közvetlenül a kiegészítő parancsnokságoknak kellett elvégezniük.

A Honvédelmi Minisztériumban az Elnökség hatáskörébe tartoztak a Határőrséggel kapcsolatos ügyek. A felelős parancsnok vitéz Benkő Sándor ezredes volt.

A határőrség megszervezéséről szóló rendeletet a HM szervezési osztálya a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot (SZEB) irányító szovjet parancsnoksággal „konzultálva” készítette elő. Figyelembe vették a jövő szempontjából a határőrzettel szemben támasztható követelményeket, a még folyó háborút, mint befolyásoló tényezőt, a régi magyar határőrzeti rendszert; a létszám és struktúra kialakításánál a határok hosszát, a terepviszonyokat. A várható határforgalmat és a határsértők számát még becsülni sem lehetett, mivel egészen más bel- és külpolitikai feltételek között kellett tevékenykednie az új magyar határőrségnek.

A régi magyar határőrzeti rendszert csak részben lehetett figyelembe venni. Az államhatár változásai miatt, továbbá, mert a hadműveletek során a régi határőrzeti és hadműveleti szervek felbomlottak, az épületek, műszaki berendezések nagy része odateszett. Lényegében az alapokról indulva kellett az új határőrzeti szervezetet kiépíteni.

Az államhatár ellenőrzését több határszakaszon a rendeletet megelőzően a helyi hatalom vezetői és a polgári hatóságok ideiglenes határőrzeti alakulatokat hoztak létre. Ezek később megszűntek, vagy beolvadtak a határvadász alegységekbe.

1945. március 17-én a Honvédelmi Minisztérium elrendelte a toborzottak behívását. Egyidejűleg úgy rendelkezett, hogy a határőrség csapatai egy kategóriába esnek a frontra induló hadosztályokkal a beosztott állomány életkori megoszlása tekintetében.

Az országot katonai szempontból ténylegesen irányító SZEB figyelemmel kísérte a határőrség fejlődését, és folyamatosan igényelte a HM tájékoztatását a határőrzet helyzetéről. Ezt bizonyítja Vörös János honvédelmi miniszter 1945. április 27-ei jelentése a határőrség szervezeti módosításáról, amiből kitűnik, hogy 150 őrsöt és 27 portyázó-századot kívántak szervezni az ország határőrzetére.

Kolesznyikov ezredes a SZEB nevében 1945. május 14-én újra tárgyalta a határőrség tevékenységét és a szervezeti változások végrehajtását, jóváhagyta a határőrség addigi tevékenységét és közölte, hogy a SZEB a határőrség számára 5000 fős létszámot engedélyez.

A határőrség felállítása három ütemben történt meg:

1. ütem, 1945. február–április: a miskolci 7. kerület, a debreceni 6. kerület és a szegedi 5. kerület területén jöttek létre határőrzeti alegységek.
2. ütem, 1945. március–május: a budapesti 1. és a pécsi 4. kerületnél alakultak meg a portyázó századok és őrsök. A dunántúli német ellentámadás miatt ennél a két kerületnél megszakadt a szervezés és csak később folytatódott.
3. ütem, 1945. május–június: ekkor került sor a nyugati határ lezárására, a határőrzet megszervezésére a székesfehérvári 2. és a szombathelyi 3. kerületnél 1945 nyarán megtörtént az osztrák–magyar határ lezárása 4 portyázó századdal, 29 őrszel. A Hajmáskérén állomásozó 5. hadosztály állományából szervezték meg a soproni, szombathelyi, szentgotthárdi és lenti portyázó századot, amelyek június második felében kezdték meg működésüket.

Az 1945. év második felében érvényben lévő hadrend szerint a határőrség létszáma 5024 fő volt. A határőrzetet befolyásoló kül- és belpolitikai tényezők egyre inkább éreztették, hogy a határőrség egységei meglévő létszámukkal nehezen tudnak eleget tenni az egyre nehezebbé és bonyolultabbá váló feladataiknak.

1945–1946-ban, a német hadsereg és szövetségeseik szétvert csapatmaradványaiából létrejött fegyveres csoportok a határ mentén jelentős erőket kötöttek le. Ezek az általában 5–10 fős bandák elsősorban olyan katonákat tömörítettek, akik tartottak a megszálló hatalmak felelősségre vonásától. Lehetőleg kerültek a nyílt összecsapást a határőrséggel és a szovjet területbiztosító egységekkel, de létük zavarta a közbiztonságot, ezért felszámolásuk szükséges volt. A nagyobb felfegyverzett csoportok komolyabb veszélyt jelentettek, felszámolásuk 1945. második felétől gyorsult fel. A jelentések több száz, sőt ezerfős csoportokról tesznek említést. Fegyverzetükben a sorozatlóv fegyvereken túl gyakran nehéz fegyverek is voltak.

Több száz fős fegyveres csoportok támadása esetén a 30–60 fős őrsök vagy a felmorzsolódást, vagy a passzív szemlélő szerepét választhatták, hiszen a megtámadott őrs nem kaphatott időben segítséget. A telefonösszeköttetés teljesen a postai vonalakra épült, de ezeket sem állították helyre mindenütt. A szomszédos őrs gyalog vagy szekéren tudott 1–2 raj erejű erősítést küldeni, ha a megtámadott őrs küldönce eljutott hozzájuk.

Az újonnan megalakított határőrség legfontosabb feladata a szabad áttérés megakadályozása volt a határon, valamint a csempészet felszámolása, amely oly

mértéket öltött, hogy veszélyeztette az ország gazdasági életének normalizálását.

A rendelkezésre álló viszonylag csekély létszám csak arra volt elegendő, hogy a határt megfigyelje, és azt is csak napi 12–14 órás szolgálattal. Másrészt a határmegfigyelés mélységi öve sem volt meg. A személyi állomány elenyésző hányada rendelkezett speciális határszolgálati kiképzéssel. A határvidékek folyamatosan harcban álltak a fegyveres határsértőkkel. Az őrsparancsnokok a veszélyeztetett irányokban járőrcsoportokat alkalmaztak, vagy több járőrt halló és hatótávolságba egymástól, így támadás esetén a járőrök képesek voltak egymás támogatására.

E nehézségek mellett az anyagi, technikai ellátottság hiánya jelentette a legnagyobb problémát. Elhelyezési gondok voltak, különösen a keleti, délkeleti és déli határok mentén. Általános jelenség volt a fegyverzet, a ruházat és a lakhatáshoz szükséges egyéb felszerelések hiánya. Nem volt jobb a helyzet az élelemellátás terén sem, amin úgy próbáltak segíteni, hogy az őrsök a földosztó bizottságoktól néhány hold földet igényeltek, és azon próbáltak gazdálkodni. Ez viszont a szolgálat rovására ment. A HM nem biztosította az őrsök pénzbeli ellátását sem. Az őrsparancsnok a cserealapként kapott sóval volt kénytelen kereskedni. A határszolgálat ellátásához szükséges technikai eszközellátottság is hiányos volt.

A SZEB helyi kirendeltségei, a szovjet csapatok segítséget nyújtottak a határőrség megszervezésében, a teljes kiépítéséig részt is vettek a határ biztosításában, ami persze ellenőrzést is jelentett a megbízhatatlannak tartott magyar csapatok felett.

1946 márciusában a SZEB elrendelte a magyar hadsereg létszámának csökkentését 25 000 főre. A kormány az ország gazdasági helyzetéből kiindulva még kevesebbet, csak 20 000 főnyi hadsereget kívánt fenntartani. A határvidéki alakulatok átszervezéséről szóló HM Eln.kat.pol. 102.000/1946. intézkedéssel a határportyázó századokat kivonták a kerületi parancsnokságok alárendeltségéből, és az újonnan megszervezett Határőr Parancsnokság alá rendelték. A rendelkezésre álló fegyverzeti felszerelés és a személyi állomány válogatott része a Határőrséghez került. Ezzel a határőrség egyértelműen kommunista vezetés alá került, amit szükség esetén fel lehetett használni egy „reakciós zendülés” vagy katonai ellenállás letörésére is.

A Határőrség parancsnoka Pálffy György ezredes lett, aki emellett a katonapolitikai osztályvezetői tisztségét is megtartotta. A határőrség vezérkari főnökévé Németh Dezső alezredest, a nevelési osztály vezetőjévé Loránt Imre századost nevezték ki. A határőrség parancsnoka közvetlenül a honvédelmi miniszter alárendeltségébe tartozott, magasabb parancsnoki jogkörrel. A korábban a kerületi parancsnokságok alárendeltségében felállított 27 határportyázó-századból és az új erőkből 14 határvidéki-századból 50 század és 250 órs tagozódású szervezet jött létre, valamint egy vasútbiztosító ezred, később zászlóalj. Ezzel a határőrség létszámát 10 000 főre emelték.

A Minisztertanács 4.353/194 számú rendeletével 1950. január 1-jei hatállyal a Határőrséget a frissen megalakult és neki közvetlenül alárendelt Államvédelmi Hatóság szervezetébe sorolta.

A határőrség élete a magyar rendvédelmi és katonai hagyományoktól eltérően az államvédelmi szervek kötelékében folytatódott. A hatalom korifeusai e téren is a szovjet példát, vagyis a szovjet határőrizeti és rendvédelmi szervezetet másolták.

Forrás - Vági Lajos visszaemlékezése

A felszabadulástól az 1946 márciusi átszervezésig szolgálatot teljesítő Határőrség munkáját értékelhessük, csatolnunk kell még a következő „Függelék” is, mert anélkül e kor tanulmányozója nem kaphatna arról hű képet.

Ha a portyázó századok megalakulását, szervezését és szolgálat teljesítését megérthessük, először is közelebbről kell megnéznünk a kerületi Parancsnokságokat.

Ezek megszervezését a H. M. a Horthy hadsereg 7 vegyesdandáros (később hadosztály, majd hadtest) szervezés parancsnoksági helyén rendelte el.

Erre szükség volt az elhelyezés miatt (megfelelő helyiségek), nem lett volna azonban szükség az ottmaradt, vagy oda vissza-szivárgott, fél, vagy egészen fasiszta tiszt karra.

Ezek nagy része (Tisztelet a kivételnek) a HM zömével együtt azon fáradozott, hogy az igazoló bizottságok elé kerülendő „bajtársait” mentse, az egyenruha „égisze” alatt különféle valuta és élelmiszerüzérkedést végezzen, főleg azonban azt a nagy pillanatot várta, hogy az adott esetben fegyveresen is támadjon az addig elért eredmények alapján kibontakozó szabadabb létünket.

Ilyen ker. Pság.-tól nem lehetett kívánni, hogy törődjön a határok védelmével. Szervezetszerűen volt egy határügyi előadó, ennek tevékenysége kimerült abban, hogy a HM-ből a portyázó századok részére küldött postát, illetve a századtól a HM-be címzett jelentést továbbította.

A Kieg. Pságok portyázó századokhoz elsősorban a fogságból hazatért katonákból akartak rábeszélés folytán toborozni, ugyanezt tették a nyugatról hazatért és ott jelentkezettekkel is, és csak végső esetben hívtak be lehetőleg katonaviselt fiatalokat. Ha valaki nem vonult be, sajnó az akkori zűrzavar csak nehezen lehetett megtalálni.

A bevonulók megtartották egyenruhájukat, akik leszereltek kötelesek voltak az egyenruhát leadni, (kivételt képezett az előjáróság által adott igazolás, hogy az illető polgári ruhával nem rendelkezik).

A portyázó századok és őrsök, zömmel a „trianoni” határnak megfelelően a legcélszerűbben helyezkedtek el, nagyjából még napjainkban is itt vannak az őrseink.

Mivel azonban a két bécsi döntés következtében a határok kifelé előbbre kerültek, most pedig az 1937-es „szűkebb” területre kellett visszajönni, itt a régi határvidéki laktanyák már nem voltak meg, vagy át voltak már alakítva. A régebbi csendőrlaktanyákba a demokratikus rendőrség költözött. Így a portyázók sokszor szükségmegoldású elhelyezésben voltak.

A parancsnoki kar és általában a tiszt és tiszthelyettesi állomány zömmel a régi ténylegesek közül került ki.

Meg kell mondanunk, hogy igen sok volt közöttük derék, demokratikusán gondolkodó tisztakezű ember, de legnagyobb részük azért maradt a katonai pályán, hogy egy kis határmenti zugban elbújva várja meg, míg elmegy a „víhar”.

Ruházat vegyes, még polgári ruhadarabok is akadnak, Sokan viselik a régi hadsereg „zöld piros” határvidéki hajtókát.

Lábbeliek rosszak.

Fegyverzet terén teljes anarchia. Golyószóró, a 31 M puska, 95 M Mannlicher, 35 M Mauser, vagy német 98 M Mauser vegyesen.

Lőszer gyűjtött.

Szabályzatok a régiak. Határszolgálatos utasítás szintén a régi „Bullak”

Élelmezés: még a legszükségesebb kalóriamennyiség is alig-alig van meg.

Ezen úgy segítenek, hogy a falvakban a Földosztó Bizottságok juttatnak az őröknek néhány holdat, és kezdetét veszi a „határőr belterjes gazdálkodás”. Ez viszont a szolgálat rovására megy, mert az állomány egy része disznót őriz, vagy kukoricát kapál.

Az őrparancsnok ügyességén múlik, hogy tudja a vételezésnél cserére kapott egy vagy két mázsa sót élelmezésre váltani.

Beszélnünk kell még a szellemről is.

Ez is többféle.

Vannak őrök, ahol az őr pk. nem is kommunista, de becsületesen gondolkodó, és végigélve a közelmúlt rémségeit, a faszimust igazi arcában mutatja be a sorállományban.

Vannak viszont őrök, ahol a foglalkozásokra való ki és bevonulásoknál még mindig irredentista, sovíniszta, revizionista nótákat énekelnek.

Ahol a helyi Pártszervezet ügyesen ténykedik, ott azonnal meglátszik annak munkája.

De nem alszik a reakció sem. A földosztást végigszervezett földbirtokos és a többi deklasszált elemek, sőt igen gyakran még a klérus is sikerrel tevékenykedik.

A szolgálat végrehajtásban vannak súlyos hiányosságok, sőt még súlyosabb szolgálati vétségek is. Előfordul a hazaárulás is.

Ilyen viszonyok között a határ hézagmentes lezárásáról nem beszélhetünk.

Jellemző erre a nyugatról visszaszivárgott és a népbíróságok előtt felelősségre vont igen sok háborús bűnös, vallomása, kik majdnem kivétel nélkül a nem kellő módon őrzött határokon keresztül szöktek vissza.

Ezt a helyzetet változtatta meg egy csapással az 1946. márciusi újjászervezés, amely a faszimustól éppen, hogy csak megszabadult Magyarország államhatárának őrzését új alapokra fekteti.

(Vági Lajos alez. sk.)

Jelzet: HL. HM. Elnökség iratai 1945. 29255. sz. Visszaemlékezések 1945–1948. Vági Lajos alezredes visszaemlékezése.

Címkék:

[Vági Lajos](#) ^[2]

[SZEB](#) ^[3]

[határőrizet](#) ^[4]

Kiadás: 11. évfolyam (2011) 1. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/kuriozumok/egy_kommunista_parancsnok_a_magyar_hatarrol.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/kuriozumok/egy_kommunista_parancsnok_a_magyar_hatarrol.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/vagi-lajos>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szeb>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hatarorizet>